

REZUMAT

Societățile umane actuale, deși divizate politic, au un fond cultural și agrar comun, mai mare decât în oricare epocă. Aceasta obligă la o cunoaștere a conceptelor de dezvoltare, având în vedere specificitatea evoluției istorice, precum și posibilitatea de generalizare a unor concepte unitare ca bază a măsurilor ce se întreprind, precum și consecințele de viitor ale acestora. Aceste aspecte au o semnificație deosebită pentru spațiul rural și agricultură în special, pentru că în agricultură slăbiciunile celorlalte ramuri economice se amplifică, având efecte de durată. În acest context se poate considera că numai având structuri agrare raționale se poate realiza un spațiu rural ordonat pentru dezvoltarea continuă și durabilă a agriculturii, evitând discontinuitățile și distrugerea acumulărilor realizate, căci aceasta a fost istoria noastră în ultimii 150 de ani, reformele agrare realizate la fiecare sfert de veac, indiferent de sistemul social și forma de guvernământ, nu au găsit o cale de rezolvare corespunzătoare. Problema agrară a fost rezolvată foarte ușor în opera ei, acțiune de atac, de distrugere a unor structuri, devenind mult mai dificilă în opera ei de reconstrucție și de organizare teritorială. În toate cazurile structurile agrare au fost rezolvate pe linia ușoarei rezistențe morale și sociale, prin formula „dreptul de proprietate este un drept natural deci toată lumea are dreptul la proprietate” (134).

Teza de doctorat urmărește să analizeze problemele structurale cu care se confruntă România și județul Botoșani la ora actuală și anume fragmentarea excesivă a exploatațiilor agricole din controversatul sector economic al economiei naționale, agricultura.

În prezent, agricultura și dezvoltarea rurală din România și județul Botoșani continuă să fie într-o situație de criză, iar economia este departe de a fi stabilă pentru a putea să o susțină. Dimpotrivă, scăderea raportului dintre indicii de creștere a prețurilor produselor agricole și cei ai produselor industriale cumpărate de agricultori, adâncește foarfecele prețurilor, lucru care ne conduce la concluzia că agricultura înregistrează o productivitate scăzută, față de alte țări, mai ales față de cele din U.E., care reprezintă modelul și ținta spre care se tinde.

Făcându-se o comparație cu statele membre ale Uniunii Europene, problemele României se detașează prin amploare și în consecință prin gravitate. O serie de cercetări au analizat deja și chiar au propus soluții pentru rezolvarea unora din aceste aspecte legate de structură, cu care țara noastră se confruntă. O trecere în revistă a acestora relevă însă preferința către analizarea

structurii exploatațiilor agricole. De exemplu, când se discută despre fragmentarea excesivă a exploatațiilor agricole, propunându-se soluții reale pentru comasarea lor, dar, din păcate, nu se precizează care ar putea fi criteriile după care să se poată decide dacă o exploatație este prea mare, sau dimpotrivă prea mică. Ori, în acest mod, este de presupus că acesta ar trebui să fie unul dintre primii pași pentru formularea unor strategii.

Problematika structurilor agricole din România cuprinde nu numai domeniul producției agricole ci și aspecte privind calitatea producției, piețelor de aprovizionare și desfacere, precum și prelucrarea produselor. Pe lângă acestea, dezvoltarea și modernizarea agriculturii este posibilă numai în cazul schimbării structurii și reducerii forței de muncă în acest sector. O reorganizare a structurii și eliberarea, respectiv, migrarea forței de muncă poate avea loc numai atunci când alte sectoare decât cele agricole necesită și absorb forța de muncă și există o infrastructură adecvată de pregătire a cadrelor. Pentru realizarea acestui obiectiv este necesar să se elaboreze strategiile adecvate, care permit crearea de multiple surse noi de venituri și concomitent să existe noi locuri de muncă pentru populația neagrăcolă dar și pentru populația care se ocupă numai secundar de agricultură.

Analiza dinamicii structurilor agrare și proiecția dimensiunii lor în mediul rural este o necesitate de primă importanță pentru agricultura românească, atât ca problemă teoretică, cât mai ales prin implicațiile de ordin practic ale fenomenului respectiv, având în vedere starea actuală a agriculturii din județul Botoșani și accentuarea fărâmițării proprietăților.

În acest context am considerat util că în demersul complex al modernizării structurilor agrare și a funcționalității acestora să i-au drept model ferma europeană, cunoscută prin rigurozitatea tehnologică și economică în care își desfășoară activitatea. Pentru ca modelul ales, adică cel european să devină un factor real de influență și progres pentru fermierul român am întreprins mai multe studii din diferite lucrări de specialitate. În paralel pe parcursul capitolelor 1 și 2 am supus unui studiu amănunțit evoluția structurilor agrare din România și U.E.. Pentru a stabili linia de evoluție, studiul structurilor agrare a demarat după privatizarea agriculturii, accentul principal fiind pus pe perioada 2007-2009.

Problema stabilirii unor structuri funciare optime este mai actuală ca oricând în România, acum după a șaptea reformă agrară, când în locul unor masive funciare comasate, totul s-a pulverizat, în virtutea conceptului de constituire și reconstituire a proprietății în circa 48 milioane de parcele. În plus, se constată că gospodăria realizată (conform legii 18/1991, de la 0,5-10 ha, în

medie 2,5 ha) este neviabilă. Crearea unor gospodării viabile, de mărime mijlocie, după modelul și metodele țărilor vest-europene, în România este mai dificilă fiindcă a existat în „tradiție” ca la fiecare reformă agrară să se distrugă acumulările realizate, așa cum s-a întâmplat în special la reforma agrară din 1945 (care a distrus acumulările exploatațiilor mari și mijlocii), reforma agrară pentru cooperativizare 1949-1962 (care a distrus acumulările gospodăriilor țărănești) și în sfârșit reforma agrară din 1990-1991 (care a distrus acumulările realizate în cadrul cooperativelor agricole de producție și asociațiilor inter-cooperatiste).

Se impune să dezvoltăm și să consolidăm forme asociative care să permită realizarea unor exploatații de dimensiuni optime, având stabilitate teritorială, temei pentru realizarea investițiilor, pentru că aceasta este soluția și nu întoarcerea la agricultura tradițională. Consolidarea noilor structuri reprezintă o cerință a agriculturii moderne. În acest context nu trebuie uitat că țăranul proprietar este un element de totalitate, de echilibru social. Vor trebui deci stabilite structurile agrare cele mai potrivite noilor condiții create în așa fel încât să se asigure populației agricole locul său în societate încât agricultura să înceteze să mai fie caracterizată „un sector sprijinit”.

Aceasta se impune cu atât mai mult dacă avem în vedere că agricultura a constituit rezerva de brațe de muncă a țării, pe lângă cele 400 până la 900 milioane de zile de muncă pe an la culturi; țăranimea a fost aceea care a efectuat toate transporturile locale și regionale de mărfuri, a construit toate drumurile și șoselele, a muncit la terasamente și la construcția porturilor, la construcția căilor ferate, la lucrări de urbanizare etc.

Agricultura a reprezentat sursa generală de venituri și acumulări de averi ale principalelor clase avute ale societății până la începutul secolului 20; marii proprietari, arendași, comercianți, exportatori și importatori, cămătari și bancheri, înafară de meșteșugari și industriași.

Cu produsele agricole România, în a doua jumătate a secolului 19, a intrat în circuitul economic european, producția și exportul românesc de cereale a fost garanția împrumuturilor externe ale țării și a capacității sale de plată.

Exploatarea pământului și a muncii țărănești au reprezentat sursa principală de acumulare primitivă, bănească, de capital, de averi, pe baza veniturilor obținute din agricultură, s-a alimentat dezvoltarea economiei de schimb, a sporit circulația monetară a țării, s-au mărit veniturile și cheltuielile bugetului, s-a finalizat, în ultimă instanță, procesul general de

modernizare a țării. Edificiul modern al României s-a realizat pe hodele de grâu ale țarinei și pe râurile de sudoare ale țărănimii (6).

Teza de doctorat este structurată în două părți:

1. Studiu bibliografic în domeniul perfecționării structurale a agriculturii,
2. Structurile funciare, evoluție, potențial și metode de optimizare a agriculturii județului Botoșani,

Prima parte cuprinde două capitole și anume: „Stadiul cercetărilor în domeniul perfecționării structurale a agriculturii” și capitolul II: Scopul cercetărilor și metodologia utilizată, iar partea a II-a prezintă în 4 capitole în care sunt prezentate rezultatele și discuțiile proprii obținute pe perioada doctoraturii.

Primul capitol al tezei se intitulează „Studiu bibliografic în domeniul perfecționării structurale a agriculturii”. În cadrul acestui capitol am prezentat principalele tipuri de exploatații agricole, caracteristicile acestora comparativ cu exploatațiile agricole din celelalte state membre ale Uniunii Europene, precum și formularea de câteva căi de redresare a exploatațiilor agricole românești. S-a analizat dinamica structurilor agrare și proiecția lor în agricultura românească ca o necesitate de primă importanță pentru dezvoltarea acesteia.

Conceptul de structură agricolă, desemnează locul în care întreprinzătorul, indiferent care ar fi el, combină factorii de producție în vederea obținerii de produse agricole. De asemenea, este analizat potențialul de care dispune România, din punct de vedere al fondului funciar (evoluția și structura acestuia pe forme de proprietate și de exploatare), al producțiilor agroalimentare totale, al înzestrării cu mașini și utilaje agricole și al alocării altor factori de producție.

În Capitolul II: „Scopul cercetărilor și metodologia utilizată” s-a realizat o abordare comparativă a lucrărilor economiștilor clasici și contemporani din țară și de peste hotare, a publicațiilor specialiștilor în domeniul agriculturii, a actelor normative din România și din Uniunea Europeană cu privire la integrare, funcționare a pieței agroalimentare și cu privire la dezvoltarea rurală. În acest capitol se prezintă o sinteză a principalelor resurse bibliografice de analiză a structurilor a agrare atât din țară cât și din străinătate, pentru a identifica stadiul cercetărilor, privind strategiile de dezvoltare a exploatațiilor agricole din România și Uniunea Europeană.

Structurile agricole (gospodării, ferme, societăți) actuale sunt, în cea mai mare parte,

necompetitive atât ca dimensiune (fie foarte mici, gospodarii de subsistență; fie societăți foarte mari, întemeiate pe terenul statului prin concesionare, pe terenul arendat sau asociat de la proprietarii fara posibilități de folosire cât și economic. Din totalul de 4,28 milioane exploatații agricole privat-familiale, numai 53,6 mii corespund standardelor europene, din punctul de vedere a dimensiunii suprafeței. La aceasta structura, daca luam în calcul și cele 11,5 mii exploatații agricole cu personalitate juridica (societați și asociații agricole, societăți comerciale) care folosesc 6 190,1 mii ha, rezulta ca, în România, exista circa 70 mii exploatații agricole care pot fi încadrate în categoria exploatațiilor comerciale, deținând 7 550,3 mii ha teren agricol, adica 50% din suprafața agricola a țării.

În cadrul capitolului III: “Condițiile naturale și social economice ale zonei cercetate s-a delimitat microzona naturală”, cu particularitățile ei naturale, sociale, economice, administrative și demografice utilizând metoda zonală. Aceasta s-a bazat pe observații directe pe teren, documentare statistică, reprezentări grafice și mai ales cartografice.

Sunt analizate structurile agricole din regiunea de NE și județul Botoșani inclusiv forța de muncă și gradul de dotare cu mașini și utiliaje agricole. Agricultura județului Botoșani are un rol important pe ansamblul economiei regiunii, cu implicații hotărâtoare asupra nivelului de trai al populației și a siguranței alimentare.

Potențialul agricol pe care îl are județul Botoșani este remarcabil, datorită suprafețelor agricole întinse și solurilor de foarte bună calitate. Deși în prezent acesta este subvalorificat, se prognozează însă ca în viitor să devină una dintre cele mai atractive oferte de cooperare economică a județului Botoșani pentru investitorii străini. Agricultura județului Botoșani este caracterizată printr-o structură duală foarte pronunțată a exploatării suprafeței agricole: pe de o parte masă mare de gospodării țărănești, ce dețin și exploatează suprafețe mici de teren, iar pe de altă parte, un număr relativ redus de exploatații agricole de dimensiuni mari, dar care utilizează aproape jumătate din suprafața agricolă a județului.

În capitolul IV “Structurile funciare în evoluția agriculturii județului Botoșani” s-a analizat evoluția structurală și economică a exploatațiilor agricole și agriculturii, precum și principalii indicatori privind structurile agrare din perioada interbelică (1918-1938) până în prezent (2009) cu consecințele pentru fiecare perioadă. Structuri agrare raționale pot fi considerate numai atunci când pământul - ca principal mijloc de producție - este organizat și amenajat pentru a permite încorporarea unui cât mai mare coeficient de capitalizare, muncă și

conducere, în vederea obținerii unor rezultate cantitative, calitative și economice cât mai ridicate în cadrul concurenței naționale și mondiale.

De asemenea s-a analizat efectul reformelor agrare din România și județul Botoșani precum și rolul cooperăției țărănești în redresarea veniturilor gospodăriilor agricole. Cooperatia, ca fenomen istoric, a apaut ca efect al acțiunii unui complex de factori favorizanți: diviziunea socială a muncii, progresul științific, ethnic și tehnologic, specializarea în muncă și producție.

Perioada dintre cele doua războaie mondiale și mai ales cea de-a doua jumătate a acestei perioade, s-a caracterizat prin profunde schimbări în agricultura țării noastre și deci și a județului Botoșani, schimbări care au determinat modificări esențiale în structurile agrare ale județului. Astfel, au avut loc reforme agrare din anul 1945 și în 1948 care au dus la desființarea marii proprietăți din agricultura județului Botoșani, la desființarea clasei țăranilor înstăriți (așa ziiși chiaburi), ceea ce a determinat în final fărâmițarea terenului agricol în extrem de numeroase parcele. Astfel, recensământul din 25 ianuarie 1948 menționează existența în fostele județe Botoșani și Dorohoi a unui număr de 501556 parcele ceea ce revine un număr de 5 parcele pe o exploatație agricolă.

De asemenea în acest capitol sunt tratate probleme legate de evoluția structurilor agrare din județul Botoșani după 1990. Promulgarea Legii fondului funciar (nr.18/1991) și reconstituirea și constituirea proprietății private asupra pământului a schimbat în mod fundamental "tabloul" agriculturii botoșănene, desfășurându-se un amplu proces de creare a unor structuri agrare (structura de proprietate, structura exploatațiilor agricole, structura de producție, structurile tehnologice, de marketing etc.). Reconstituirea proprietății private pentru foștii proprietari sau pentru urmașii acestora a condus la apariția unui număr foarte mare de gospodării individuale.

În cadrul capitolului V "Potențialul de producție a structurilor agrare din județul Botoșani după integrarea in UE" s-a analizat performanța structurilor agrare și starea agriculturii județului Botoșani care ar trebui sa aiba cu totul alte obiective față de cele ale agriculturii europene (restructurarea profunda a exploatațiilor, susținerea masivă pentru creșterea randamentelor tehnice și economice în vederea asigurării consumului alimentar regioonal, penetrarea produselor agricole pe piața agricola comunitara, dar și pentru protecția mediului).

Acest capitol are drept scop diagnosticarea stării actuale, identificarea principalelor evoluții din ultimul deceniu și a unor măsuri de creștere a caracterului comercial a structurilor

agrare din județul Botoșani. Exploatațiile agricole sunt clasificate și analizate după mai multe criterii (dimensiune fizică, economică, profil de producție, forța de muncă, utilizarea inputurilor etc.), făcându-se în același timp comparația cu fermele din Regiunea de NE și celelalte țări membre ale UE.

În cadrul capitolului VI s-a analizat eficiența economică a unor structuri agrare din zona cercetată” sunt analizate o multitudine de aspecte ale rezultatelor de producție și economice pe tipuri de producție, în Județul Botoșani, precum și corelația dintre tipul și mărimea exploatațiilor agricole și rentabilitatea acestora.

Mutațiile petrecute în structura economică și socială a structurilor agrare îmbracă nu numai aspectul creșterii dimensiunii teritoriale, ci, în special, a creșterii nivelului de concentrare a producției. Creșterea numărului exploatațiilor comerciale mari este însoțită de creșterea eficienței lor în raport cu fermele mici și mijlocii. Aceste evoluții se reflectă în nivelul venitului mediu anual, ce revine la un lucrător mediu anual.

Cea mai mare parte a structurilor de producție care caracterizează agricultura europeană, din care face și agricultura județului Botoșani face parte, chiar și cele care sunt angajate pe calea modernizării, rămân în continuare puțin mecanizate, utilizând forța de muncă a unui mare număr de familii care trăiesc mediocru. Consumul de îngrășăminte rămâne în continuare scăzut, produsele fitosanitare rămân încă ignorate. Randamentele sunt în continuare scăzute. Autoconsumul este practicat pe scară largă, obligând agricultura la sisteme policulturale, de unde imaginea extrem de diversificată a teritoriilor diverselor regiuni europene. Structurile de dezvoltare, moștenite de la evoluțiile istorice diferite, sunt ele însele contracarate, dând naștere unor condiții de muncă extrem de diferite.

Referitor la cheltuielile alocate în cadrul exploatațiilor individuale, acestea sunt destul de mici deoarece proprietarul își muncește pământul împreună cu familia sa, folosește sămânță proprie iar fertilizarea o face în mare parte cu îngrășăminte organice de la animalele proprii.

Cheltuielile cu taxele, impozitele și asigurările sunt destul de mici, ceea ce înseamnă că proprietarii nu dețin mijloace mecanice în cadrul exploatației agricole, preferând să închirieze mașini ori alte mijloace fixe în loc să le cumpere. De fapt, volumul producției vândut de exploatația agricolă, în timpul anului, este destul de mic pentru a face investiții în mașini sau alte mijloace fixe.

Cea mai mare parte a societăților agricole cu personalitate juridică sunt specializate în cultura cerealelor, ceea ce face ca veniturile obținute să fie relativ reduse datorită prețului de vânzare mic comparativ cu costul de producție al acestora.

Pe parcursul a trei ani cheltuielile totale și la ha au crescut pentru fiecare tip de societate agricolă existentă zona cercetată. Creșterea ponderii cheltuielilor aferente activității de exploatare are loc ca urmare a eforturilor mari care se impun pentru creșterea cantitativă și calitativă a randamentelor la hectar și pe animal, tendință ce ar fi normală. Ca atare, mărimea efectului, mai ales în producția vegetală, nu depinde întotdeauna numai de cuantumul și structura cheltuielilor efectuate, cât mai ales de momentul în care s-au efectuat, de respectarea unor anumite reguli ale tehnologiei agricole, de gradul în care acționează factorii naturali etc.

În cadrul capitolului VII „Utilizarea și dezvoltarea unor modele care să simuleze funcționarea structurilor agrare conform PAC” se abordează, ajustarea strategiei dezvoltării sectorului agrar al zonei cercetate, și la nivel național, la politicile agricole comune, măsurile de sprijin guvernamental prin subvenționare a agriculturii sau prin legea creditului agricol, căile de perfecționare a reformei structurale în procesele integrării internaționale.

Acest capitol tratează Politica Agricolă Comunitară și implicațiile ei în dezvoltarea structurilor agrare. De asemenea sunt descriși principalii indicatori ce caracterizează analiza tehnico-economică a exploatației agricole și s-a rezolvat o problema de optimizare a dimensiunii unei exploatații agricole.

Cunoașterea programelor naționale și comunitare de finanțare a agriculturii și dezvoltării rurale, a avantajelor și constrângerilor Politicii Agricole Comune care se aplică unitar în întreaga Comunitate, a exigențelor noii reforme PAC în consens cu evoluțiile pieței, sunt aspecte ce impun o ajustare permanentă a acțiunilor manageriale, circumscrise scopului final al întregii activități, și anume creșterea valorii exploatațiilor agricole și, implicit, a veniturilor fermierilor.

Modelul optimizează în același timp: asolamentul exploatației agricole, nivelul investițiilor realizate, nivelul creditelor contractate precum și cel al plasamentelor efectuate. Pentru a fi considerat reprezentativ pentru exploatațiile agricole incluse în modelul economico-matematic, modelul trebuie să calibreze către un an de baza Hazel și Norton (1986). Modelul prognozează corect atunci când soluția optimă obținută corespunde deciziei luate de agricultor în anul de baza.

În cadrul acestui capitol s-a analizat impactul sistemului de plăți asupra asolamentului a trei exploatații agricole existente în zona cercetată, stabilindu-se mai multe scenarii cum ar fi: impactul nivelului de susținere financiară asupra marjei brute la hectar, schimbarea structurii culturilor în funcție de schema de finanțare, analiza impactului disponibilităților de plăți inițiale asupra venitului net și asupra asolamentului structurilor agrare, etc.

Cercetări cu privire la optimizarea structurilor agricole din zona Județului Botoșani în vederea compatibilizării acestora cu Politica Agricolă Comunitară a Uniunii Europene de urgență problema fundamentală a reducerii forței de muncă excesive din agricultură și a dezvoltării de activități economice alternative care să permită acumularea surselor alternative de venit în zonele rurale. Structura actuală a activităților agricole nu favorizează eforturile României de a valorifica pe deplin susținerea PAC. Structura inadecvată a fermei, exploatațiilor agricole reprezintă principalul factor care limitează competitivitatea agriculturii.(78).

Optimizarea structurilor culturilor agricole din Județul Botoșani au în vedere compatibilizarea agriculturii zonei cercetate cu Politica Agricolă Comunitară și tratează aspecte legate de implementarea PAC în România și în mod deosebit situația finanțării agricultorilor din Județul Botoșani ca urmare a implementării noii Politici Agricole Comunitare derulate în perioada 2007-2010. Este descris modul de finanțare al agricultorilor din România și cu precădere din Județul Botoșani prin Fondul European pentru Agricultură și Dezvoltare Rurală (FEADR) și Fondul European de Garantare Agricolă (FEAGA).(78).

Modelele matematice prezentate pun în evidență faptul că în procesul îmbinării ramurilor de producție din cadrul unei exploatații agricole un rol deosebit îl are criteriul după care se modelează fenomenul economic prezentat. Creșterea dimensiunii medii a exploatațiilor agricole s-a realizat cu precădere pe această cale, mai puțin benefică pentru fermierul român și în foarte mică măsură prin creșterea dimensiunilor fermelor sau exploatațiilor privat-familiale.

Informațiile cuprinse în teza de doctorat va constitui o sursă de informații și soluții viabile la problemele complexe identificate în promovarea integrării producției și dimensionarea optimă a exploatațiilor agricole ceea ce va duce la schimbări socio-economice majore a multor localități din Regiunea N-E și Județul Botoșani, având ca scop utilizarea resurselor atât din spațiul rural, pe de o parte, și asigurarea unor venituri suplimentare de către populația din acest spațiu, pe de alta parte.

In mod deosebit, realizarea lucrării asigura promovarea infiintarii unor ferme a caror dimensiune să permită practicarea unei agriculturi viabile, sustenabile, capabile sa aplice tehnologii performante și sa ducă la rentabilizare și eficiență, la consolidarea economico-organizatorică a acestora.

Ideile, principiile de bază ale tezei de doctorat au fost expuse în cadrul simpozioanelor științifice în 4 lucrări științifice.

Lucrarea constituie o sursă de informații atât pentru specialiștii din domeniu, cât și pentru micii producători agricoli care doresc să-și modernizeze structurile agrare și să practice o agricultură cu caracter comercial în vederea creșterii eficienței economice.

Lucrarea a fost elaborată sub conducerea și îndrumarea cu deosebită competență, rigurozitate, răbdare și finețe a conducătorului științific, domnul Prof. dr. Nicolae Vasilescu, care prin sprijinul acordat m-a mobilizat și orientat în direcția abordării moderne a problemei studiate. De asemenea, mulțumesc domnului profesor pentru sprijinul moral și logistic în prelucrarea informațiilor, însușirea de metode noi de calcul necesare pentru elaborarea lucrării.

Exprim, de asemenea, sentimente de mulțumire față de conducerea Universității de Științe Agricole și Medicină Veterinară Iași și Facultății de Agricultură, în mod special Domnului Rector Prof. dr. Gerard JIȚĂREANU care m-a mobilizat moral în finalizarea tezei.

Adresez cele mai sincere mulțumiri și îi asigur de toată aprecierea și stima mea pe membrii Departamentului de Științe Economice și Umaniste, pentru ajutorul și timpul acordat.

Doresc să mulțumesc membrilor comisiei de doctorat, pentru amabilitatea și răbdarea de a citi și analiza lucrarea.